

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ, ІСТОРІЇ ТА АРХЕОЛОГІЇ
КАФЕДРА ІСТОРІЇ, АРХЕОЛОГІЇ ТА МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ

**АРХЕОЛОГІЧНІ ВІДКРИТТЯ НА ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ
(КІНЕЦЬ XX – ПОЧАТОК XXI СТ.): ВПЛИВ НА РОЗУМІННЯ
ЗНАЧЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ РЕГІОНУ**

Кваліфікаційна робота (проект)
на здобуття ступеня вищої освіти “бакалавр”

Виконала: здобувачка 4 курсу
07-442 групи
Спеціальності 032 Історія та археологія
Освітньо-професійної програми
Історія та археологія

Остап Віталіна Віталіївна

Керівник: кандидат історичних наук,
доцент
Михайленко Галина Миколаївна

Рецензент Кузьміч Яків Якович
методист комунального закладу «Центр
туристсько-краєзнавчої творчості
учнівської молоді» Херсонської
обласної ради

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. АРХЕОЛОГІЧНІ ВІДКРИТТЯ НА ТЕРИТОРІЇ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ: ІСТОРІЯ ТА КЛЮЧОВІ ЗНАХІДКИ	
1.1. Історіографія археологічних досліджень Західної України (кінець XX – початок XXI століття).....	7
1.2. Основні археологічні відкриття: ранньослов'янські, трипільські поселення та середньовічні міста.....	10
РОЗДІЛ 2. ВПЛИВ АРХЕОЛОГІЧНИХ ВІДКРИТТІВ НА ЗБЕРЕЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ	
2.1. Роль археологічних знахідок у формуванні регіональної ідентичності.....	15
2.2 Збереження культурної спадщини як складова частина формування регіональної ідентичності	21
ВИСНОВКИ	30
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	33

ВСТУП

Актуальність теми: Західна Україна, розташована на перехресті історичних шляхів, є унікальним регіоном з багатовіковою історією та розмаїтою культурною спадщиною. Її землі, що протягом століть були свідками формування та взаємодії різних етносів, культур і цивілізацій, зберігають численні археологічні пам'ятки, які є безцінним джерелом для вивчення минулого не лише України, а й усієї Центрально-Східної Європи. Від кам'яної доби до середньовіччя, від поселень трипільської культури до укріплених міст Галицько-Волинського князівства – кожна епоха залишила свій слід на цій території, сформувавши неповторний історико-культурний ландшафт.

Останні десятиліття, особливо з кінця XX століття, позначилися значним прогресом у галузі археологічних досліджень Західної України. Застосування новітніх технологій, міждисциплінарний підхід та міжнародна співпраця дозволили не лише відкрити нові пам'ятки, але й по-новому поглянути на вже відомі, суттєво доповнивши та уточнивши наші знання про минуле регіону. Проте, незважаючи на значні досягнення, багато аспектів історії та культури Західної України залишаються недостатньо вивченими, а потенціал археологічних досліджень далеко не вичерпаний.

Мета дослідження: Метою даної кваліфікаційної роботи є комплексний аналіз археологічних відкриттів на території Західної України, здійснених наприкінці XX – на початку XXI століття, з акцентом на їхній вплив на збереження культурної спадщини та формування регіональної ідентичності. Досягнення цієї мети передбачає вирішення наступних завдань:

1. Систематизувати та узагальнити дані про найважливіші археологічні дослідження, проведені в регіоні протягом означеного періоду.
2. Охарактеризувати ключові археологічні знахідки, що стосуються трипільської культури, ранньослов'янських поселень та середньовічних міст.

3. Проаналізувати історіографію археологічних досліджень Західної України кінця XX – початку XXI століття, висвітливши основні здобутки та дискусійні питання.

4. Дослідити роль археологічних знахідок у формуванні та зміцненні регіональної ідентичності, їхній вплив на колективну пам'ять та самоусвідомлення мешканців Західної України.

5. Розкрити значення археологічних відкриттів для збереження культурної спадщини регіону, висвітливши аспекти музеєфікації, охорони пам'яток та популяризації археологічного надбання.

Об'єктом дослідження є археологічні пам'ятки Західної України, відкриті та досліджені наприкінці XX – на початку XXI століття.

Предметом дослідження є вплив археологічних відкриттів на збереження культурної спадщини та формування регіональної ідентичності (кінець XX – початок XXI століття).

Методологія даного дослідження ґрунтується на фундаментальних принципах історизму, об'єктивності, системності та комплексності. Принцип історизму передбачає розгляд археологічних пам'яток та пов'язаних з ними явищ, таких як формування регіональної ідентичності та збереження культурної спадщини, у їхньому розвитку та взаємозв'язку з конкретно-історичними умовами кожної епохи.

Об'єктивність дослідження забезпечується неупередженим, незалежним від суб'єктивних оцінок, вивченням історичних джерел та фактів, критичним аналізом історіографії та уникненням будь-яких упереджень при інтерпретації результатів. Системність означає, що археологічні знахідки аналізуються не ізольовано, а в контексті їхнього зв'язку з іншими аспектами культурної спадщини, а також з процесами формування регіональної ідентичності та сучасними соціокультурними реаліями. Комплексність дослідження забезпечується всебічним вивченням проблеми з використанням широкого спектру джерел та методів дослідження, включаючи дані з суміжних дисциплін.

Для досягнення мети кваліфікаційної роботи було використано комплекс загальнонаукових та спеціально-історичних методів. До загальнонаукових методів належать: аналіз і синтез, що дозволяють детально вивчити та об'єднати окремі частини досліджуваного об'єкта; узагальнення, спрямоване на виявлення спільних рис та формулювання висновків; індукція і дедукція, що забезпечують рух думки від одиничних фактів до загальних висновків і навпаки; порівняння, що застосовується для зіставлення різних археологічних пам'яток і культурних явищ; класифікація, яка допомагає групувати археологічні знахідки за певними ознаками.

Серед спеціально-історичних методів у роботі використано: історико-порівняльний для зіставлення археологічних даних Західної України з матеріалами з інших регіонів; історико-типологічний для виділення типів археологічних пам'яток та артефактів на основі їхніх спільних рис; історико-генетичний, що передбачає вивчення об'єктів у їхньому розвитку від моменту виникнення; ретроспективний, що дозволяє на основі сучасних знань про регіональну ідентичність та культурну спадщину проаналізувати їхні витоки; проблемно-хронологічний для вивчення окремих проблем у хронологічній послідовності, та статистичний для обробки й аналізу кількісних даних. Застосування такого комплексу методів дозволяє забезпечити всебічний та об'єктивний аналіз археологічних відкриттів на території Західної України, зроблених наприкінці XX – на початку XXI століття, та обґрунтовано розкрити їхній вплив на збереження культурної спадщини та формування регіональної ідентичності.

Наукова новизна: Наукова новизна кваліфікаційної роботи полягає у комплексному дослідженні впливу археологічних відкриттів кінця XX – початку XXI століття на збереження культурної спадщини та формування регіональної ідентичності Західної України. В роботі узагальнено та систематизовано дані про найважливіші археологічні знахідки цього періоду, проаналізовано їхнє значення для розуміння історичного минулого регіону та його сучасного соціокультурного розвитку.

Практичне значення: Результати дослідження можуть бути використані у при підготовці рефератів чи доповідей для навчальних занять з історії або на позакласні заходи, присвячені культурно-історичному розвитку регіону, при проведенні просвітницьких заходів для здобувачів освіти закладів середньої та вищої освіти, при розробці туристичних маршрутів, спрямованих на популяризацію культурної спадщини регіону.

Апробація результатів дослідження. Подано статтю на публікацію: Остап В.В. "Археологічні відкриття на території західної України наприкінці XX– на початку XXI століття : вплив на розуміння культурної спадщини регіону". *Збірник наукових матеріалів VIII Всеукраїнської наукової конференції молодих вчених, аспірантів та студентів «Актуальні проблеми історії та археології: регіональний та глобальний вимір».*

РОЗДІЛ 1. АРХЕОЛОГІЧНІ ВІДКРИТТЯ НА ТЕРИТОРІЇ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ: ІСТОРІЯ ТА КЛЮЧОВІ ЗНАХІДКИ

1.1. Історіографія археологічних досліджень Західної України (кінець XX – початок XXI століття)

Західна Україна, з її багатою і різноманітною археологічною спадщиною, вже багато років є важливим об'єктом для досліджень як українських, так і міжнародних археологів. Дослідження кінця XX століття початку XXI століття, принесли значний прогрес у розумінні культурних процесів і розвитку людських спільнот, що населяли ці землі протягом тисячоліть. На межі століть у підходах до археологічної науки відбулися значні зміни завдяки впровадженню нових методів досліджень, що дозволили не тільки краще досліджувати пам'ятки, а й інтегрувати українські дослідження в загальноєвропейський науковий контекст.

Наукові досягнення у вивченні археології Західної України можна розділити на декілька основних напрямів: систематизація та документування археологічних пам'яток, активізація польових досліджень і розкопок, а також впровадження новітніх технологій у дослідження [2, с. 23].

У кінці XX століття українські археологи зосередилися на необхідності систематизації археологічних знахідок і створенні детальних каталогів. Це стало можливим завдяки здобуттю незалежності Україною, що сприяло доступу до міжнародного досвіду. Такі дослідження мали за мету зберегти дані про виявлені пам'ятки і зробити їх доступними для широкої наукової спільноти. Праця Ірини Русанової та Бориса Тимощука «Слов'янські старожитності V–IX століть» (1998) стала важливим етапом у каталогізації слов'янських археологічних пам'яток. Ця праця зібрала та структуровано представила численні артефакти, виявлені на території України, особливо у Західному регіоні, що дозволило дослідникам більш точно визначати взаємозв'язок між ранньослов'янськими культурами та їхніми сусідами [19, с. 35].

Документована система стала основою більшої кількості електронних баз даних і ресурсів на картах. Це дозволило створити національні реєстри пам'яток, що підвищило точність археологічних досліджень і забезпечило великий доступ до інформації для дослідників з будь-якої частини світу.

Ще однією важливою складовою не лише археологічних досліджень загалом, а й археології Західної України стали польові дослідження та розкопки. Розпочато дослідження та обстеження досить популярних на Поділлі та Волині трипільських поселень, слов'янських і середньовічних пам'яток. Наприклад, дослідженнями трипільського поселення займається Михайло Відейко, видатний науковець, дослідник археологічних пам'яток трипільської культури. За словами Відейка М.Ю трипільські поселення — це унікальні архітектурні ансамблі з будинками, розташованими по колу серед кільцевих споруд, що характерно для високого рівня соціальної організації цього суспільства. Розкопки дали багато інформації про рівень духовного життя і соціальний устрій народу. Знахідки з розкопок — кераміка з орнаментом, а також ритуальна атрибутика ще більше збагатили розуміння духовного та соціального світу трипільців [6, 7].

Дослідження середньовічних міст Західної України, таких як Львів, Кам'янець-Подільський та інші, також привели до видатних знахідок, що дають змогу визначити структуру оборонних споруд, культових споруд, житлових і господарських комплексів. Розкопки середньовічних міст Західної України, наприклад у своїй праці Борис Рибаків «Київська Русь і руські князівства» (1982) серед інших джерел є найважливішим джерелом для розуміння розвитку архітектури та культури в середньовічній Україні, зокрема в Західній Україні. Знахідки демонструють, як культурна взаємодія та торгівля з іншими частинами Європи впливали на розвиток ремесел і міської культури на території України [4, с. 33].

На порозі XX століття з'явилися дійсно нові технології супроводу археологічних досліджень, які помітно підвищили якість і ефективність досліджень. Одним із таких інструментів є географічні інформаційні системи

(ГІС), які роблять можливим точніше картографування археологічних пам'яток і створення детальних моделей рельєфу.

У праці Л.Л. Залізняка (2005) геоінформаційні системи виступають як знаковий прорив у археологічних дослідженнях, що дає ще одну перевагу для вивчення археологічних пам'яток, а саме дає змогу зберігати точні координати об'єктів та інформацію про пам'ятки різних періодів [11].

Дослідження, проведені останніми роками на великих археологічних об'єктах, вивели на перший план важливість аерофотозйомки та георадарного зондування як засобу дослідження таких великих об'єктів, особливо тих, які були настільки недоступні або лежали приховані під масивами ґрунту. Радарні дослідження трипільського поселення дозволили створити тривимірне моделювання археологічних об'єктів і, в свою чергу, краще зрозуміти архітектурне планування поселення.

Серед видатних науковців, які досліджують археологічні знахідки Західної України слід відзначити: Олександра Моця, Михайла Відейка, Леоніда Залізняка, Євгена Синицю, Бориса Рибаківа; їхні праці з історії археології Західної України ґрунтовні. Дослідник Київської Русі Олександр Моця підкріпив нову концепцію збагачення слов'янської культури своєю публікацією про її зв'язки з іншими народами. У праці «Тіні згаданих предків: від слов'ян до русинів», написаній у співавторстві Михайлом Відейком та Євгеном Синицею у 2016 році, представлено археологічні методології реконструкції соціально-культурних структур ранніх слов'янських суспільств [6,7].

Археологічні дослідження Західної України на межі XX–XXI століть суттєво збагатили уявлення про культурну спадщину регіону. Завдяки впровадженню новітніх технологій, активним розкопкам та систематизації пам'яток українська археологія вийшла на новий рівень. Знахідки трипільських, слов'янських і середньовічних пам'яток відкрили нові горизонти в розумінні соціальних, духовних та архітектурних аспектів життя давніх спільнот.

1.2. Основні археологічні відкриття: ранньослов'янські, трипільські поселення та середньовічні міста

Археологічні пам'ятки Західної України відносяться до кількох епох і культур. Найбільшу увагу привернули матеріали трипільських культурних комплексів, ранньослов'янських поселень, середньовічних міст, кожне з яких уособлює окремі аспекти культур і суспільств цього регіону.

Трипільська культура належить до найзначніших культур, що склалася на території України у IV–III тис. до н. е. На території Західної України поселення Трипільців найбільше сконцентровано на Поділлі та у Львівській області.

Одним із провідних дослідників трипільської культури в Україні є Михайло Відейко. У своїх працях він детально проаналізував архітектурну та соціальну організацію трипільських поселень, таких як Майданецьке, Тальянки, Небелівка та інші. За результатами розкопок та аналізу планування житлових комплексів, Відейко зробив висновок про високий рівень соціальної організації трипільців. Зокрема, типове розміщення жител у вигляді концентричних кіл вказує на наявність чіткої структури поселення, що могло мати як практичне, так і сакральне значення [6,19].

Розкопки трипільських поселень принесли велику кількість матеріальних знахідок: кераміку з характерним орнаментом, знаряддя праці, залишки житлових споруд, ритуальні предмети. Ці артефакти стали важливою основою для реконструкції щоденного побуту, ремесел і духовного життя населення трипільської культури. Орнаментована кераміка, за припущенням дослідників, могла мати не лише декоративне, а й ритуальне чи символічне значення [19].

Феномен етногенезу слов'ян і формування їх культурних особливостей не можна розглядати без ранньослов'янських поселень Західної України. Науково доведено, що культура ранніх слов'ян виникла на

перетині з сусідніми племенами і народами і через поступові зміни від кочового життя до землеробства як осілого суспільства. Питанням тогочасного побуту, ремесел, вірувань приділяється особлива увага археологів у вигляді знайдених речей.

Питання археологічного дослідження замків Західної України вже порушувалося у працях сучасних дослідників, однак повного, системного аналізу ще не здійснено. Перші систематичні археологічні розкопки замків на заході України розпочав буковинський археолог Б. О. Тимощук у Хотинському замку на Дністрі, де йому вдалося виявити культурні нашарування періоду Галицько-Волинської держави [9, с. 225].

У 1960–1980-х роках середньовічні замки іноді ставали об'єктами досліджень археологів-медієвістів, таких як В. В. Ауліх, М. П. Кучера, В. С. Шолом'янцев-Терський, які шукали княжі городища тієї епохи.

Систематичне дослідження замків і замчищ Західної України почалося лише наприкінці ХХ століття. Зокрема, Волинська археологічна експедиція Львівського історичного музею під керівництвом С. В. Терського у 1985–2005 роках здійснила обстеження замчищ у регіоні Володимира, таких як П'ятидні, Когильне, Сілець, Локачі та інші [11, с. 243].

Із розвитком рятівної археології були започатковані вибірккові дослідження замків, які швидко дали цінні наукові результати, як, наприклад, розкопки на території Тербовлянського замку.

У 1990-х роках масштабні археологічні спостереження під час земляних робіт у Клеванському замку, проведені С. В. Терським, дозволили виявити культурні шари XIII–XIV століть під час відкопування фундаментів його вежі. Подальші спостереження на території Корця здійснив архітектор Р. Могитич у 1993 році.

У замку Любомирських у Дубно ініціативу з археологічних досліджень 1995–1996 років підтримав новостворений історико-культурний заповідник. Розкопки під керівництвом І. К. Свешнікова дозволили точно

датовати етапи будівництва дитинця та визначити періоди мощення замкового двору протягом XVI–XVIII століть [10, с. 37].

Національний заповідник «Давній Галич» також проводить археологічні дослідження, пов'язані з реставрацією Шляхетської вежі Галицького замку. Було встановлено, що перші укріплення тут з'явилися ще в XII столітті, а під час навали хана Батия у XIII столітті замок зазнав значного руйнування. У середині XIV століття дерев'яні укріплення були відновлені за князя Любарта Гедиміновича, а протягом XV–XVII століть замок неодноразово перебудовувався в камені.

На сучасному етапі замки Прикарпаття та Волині картографуються, зокрема у Хотинській фортеці на річці Дністер проводяться рятівні розкопки з ретельною документацією та аналізом. Також систематичні археологічні дослідження охоплюють низку замків на Закарпатті, таких як Невицьке, Хуст, Квасове, Королеве, Мукачеве, Ужгород та інші, де деякі укріплення були споруджені з каменю ще у XIII–XIV століттях [12, с. 159].

Зазвичай, нові фортифікаційні споруди або міські центри закладалися на місцях більш ранніх городищ і поселень, що видно, зокрема, під час досліджень у Сатанівському замку, де виявлено сліди великого укріпленого поселення.

Продовження будівельних традицій княжих дерев'яно-земляних фортець з елементами кам'яної архітектури стало основою для розвитку кам'яних замків-фортець XV–XVII століть. Їхній архітектурний стиль значною мірою зазнав впливу архітектурних зразків Центральної та Західної Європи, що підтверджено архітектурно-археологічними дослідженнями у містах Володимирі, Луцьку та інших. У цей період розбудова міст відбувалася в умовах формування взаємозалежної структури «замок-місто», де замок виступав стратегічною оборонною спорудою, а місто розвивалося як важливий центр економічного та соціального життя [8, с. 121].

Розміщення замків у містечках суттєво впливало на їхню просторову структуру. В умовах частих загроз з боку татарських набігів та міжусобних

воєн магнати і міщани активно підтримували будівництво фортець, які зводилися переважно на підвищеннях біля річок. Вибір місця мав стратегічне значення, а форми замків варіювалися – від трикутних і чотирикутних до п'ятикутних.

Цікаві археологічні дані отримано під час розкопок у Меджибожі, де знайдено залишки дерев'яно-земляних укріплень княжої доби. Поруч із містечком досліджено також оборонну фортецю XVI століття, яка захищала важливий переправний пункт через Південний Буг. За формою укріплення нагадує квадрат із увігнутими стінами довжиною 100–120 метрів, що вказує на його оборонну функцію, підсилену рівчаком шириною від 5 до 23 метрів та валами заввишки до 4 метрів [16, с. 26].

Замки цього періоду також виконували роль митниць на кордоні між Польським королівством і Великим князівством Литовським, що підтверджується знахідками товарних пломб і монет. Серед знахідок у Меджибожі – зразки зброї, бронзові та залізні кулі, а також інші елементи військового спорядження, що свідчать про активне військове використання фортеці.

У XV–XVI століттях замки на території України здебільшого будувалися з дерева, за винятком кількох цегляних фортець, зведених Острозькими та Чорторийськими. Дерев'яно-земляні укріплення збереглися в багатьох регіонах, зокрема у Володимирі, Фалемичах, П'ятиднях. Цей тип укріплень, відомий у Європі як «*motte and bailey*», складався з високого земляного пагорба з дерев'яною вежею нагорі, що виконувала функції як житлового, так і оборонного об'єкта [17, с. 44].

Археологічні дослідження цих замкових комплексів виявили значні знахідки, серед яких уламки кахлів, керамічний посуд XV–XVII століть та залишки озброєння. Окрім оборонної функції, ці фортеці часто служили адміністративними центрами, осередками торгівлі та культурного життя.

Протягом другої половини XVI–XVII століть почали поширюватися дерев'яно-земляні бастіонні замки, пристосовані для оборони з

використанням вогнепальної зброї. Бастіони, розташовані по кутах укріплень, забезпечували кращий захист, дозволяючи вести обстріл вздовж стін. Першою фортецею такого типу вважається резиденція князя Миколи Радзивіла в Олиці, збудована у 1564 році [21, с. 26].

Археологічні дослідження замкових комплексів мають важливе значення для розуміння етапів їхнього розвитку, перебудов і змін у матеріальній культурі мешканців замків. У країнах Західної Європи замкова археологія вже стала невід'ємною частиною передреставраційних робіт, і в Україні цей напрямок має великі перспективи. Вивчені та законсервовані пам'ятки архітектури й археології замкових комплексів є важливим джерелом для відновлення історичної картини та становлять цінні туристичні об'єкти.

Дослідження археологічних пам'яток Західної України розкриває багатогранну історію цього регіону, від найдавніших поселень до середньовічних міст. Розкопки трипільських, ранньослов'янських та середньовічних поселень допомагають глибше зрозуміти розвиток суспільств, що населяли цю територію, і їхню роль у культурних та політичних процесах на теренах Європи.

Таким чином, результати археологічних досліджень розкривають важливість території Західної України як унікального культурного і політичного осередку, який об'єднував різні етнічні та соціальні групи, сприяв культурному збагаченню та інтеграції в загальноєвропейський контекст. Вивчення трипільської, ранньослов'янської та середньовічної культур не лише поглиблює розуміння історії України, але й сприяє кращому усвідомленню ролі цього регіону у формуванні європейської цивілізації.

РОЗДІЛ 2. ВПЛИВ АРХЕОЛОГІЧНИХ ВІДКРИТТІВ НА ЗБЕРЕЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

2.1. Роль археологічних знахідок у формуванні регіональної ідентичності

Археологічні знахідки виступають як ключовий чинник у процесі формування, консолідації та ретрансляції регіональної ідентичності, виконуючи функцію матеріального втілення історичної пам'яті та культурної своєрідності певної території. Їхня значущість полягає не лише в науково-пізнавальній цінності як об'єктів дослідження, що дозволяють реконструювати минуле, але й у соціокультурному вимірі, де вони стають потужним інструментом самоусвідомлення та самоідентифікації спільноти в межах окресленого регіону. Регіональна ідентичність, у цьому контексті, розглядається як складний, багат шаровий та динамічний феномен, що формується під впливом сукупності історичних, культурних, соціально-економічних, політичних та географічних факторів, де археологічні дані відіграють роль верифікатора колективної пам'яті, каталізатора ідентифікаційних процесів та медіатора між минулим і сьогоденням [3, с. 45].

У випадку Західної України, регіону з тривалою, багатовекторною та насиченою подіями історією, позначеною взаємодією та взаємовпливом різнорідних етнокультурних, релігійних та політичних утворень, археологічні дослідження набувають особливої ваги. Вони не лише дозволяють реконструювати еволюцію культурного ландшафту протягом різних історичних епох, простежити тяглість, трансформацію та нашарування матеріальної і духовної культури, але й виявити локальні особливості, унікальні маркери та символи, що вирізняють цей регіон з-поміж інших, формуючи його неповторний історико-культурний профіль.

Трипільська культура (IV-III тис. до н.е.), представлена на території Західної України низкою унікальних пам'яток, є одним із найяскравіших прикладів, що ілюструють визначальну роль археології у

формуванні регіональної ідентичності та її потенціал у конструюванні наративів про минуле. Відкриття та системне дослідження гігантських поселень, зокрема Майданецького (бл. 270 га), Тальянок (бл. 450 га), Доброводів (бл. 250 га), Небелівки (бл. 300 га) та інших, стали не лише науковою сенсацією світового масштабу, але й потужним імпульсом для переосмислення історичного минулого регіону, його місця та ролі в контексті розвитку давніх цивілізацій. Ці поселення, з їхньою чіткою, радіально-кільцевою структурою, монументальною забудовою (площа деяких жител сягала 100-150 м², а в окремих випадках і 200-300 м²), розвиненою системою фортифікацій, що складалася з ровів, валів та частоколів, та високим рівнем соціальної організації, засвідчили існування на території сучасної України високорозвиненої цивілізації, що за своїми параметрами (розмірами поселень, чисельністю населення, рівнем розвитку ремесел, складністю соціальної структури) не поступалася, а в деяких аспектах і перевершувала, сучасні їй цивілізації Близького Сходу та Єгипту [5, с.112].

Детальне вивчення матеріальної культури трипільців, представленої широким спектром артефактів, – високохудожнього керамічного комплексу, різноманітних знарядь праці з кременю, каменю, кістки та рогу, предметів побуту, житлового будівництва, поховальних обрядів – дозволило науковцям реконструювати не лише їхній господарсько-побутовий уклад, систему життєзабезпечення, торгівельні зв'язки, але й світоглядні уявлення, релігійні вірування, естетичні вподобання та соціальну структуру. Високохудожня, орнаментована кераміка, вкрита складним, поліхромним розписом, що поєднує геометричні, зооморфні та антропоморфні мотиви, антропоморфна та зооморфна глиняна пластика, численні ритуальні предмети (модельки жител, хлібців, жіночі статуетки) свідчать про розвинену міфологічну систему, складні релігійні практики, пов'язані з культом родючості, аграрними культами та вшануванням жіночого начала. Ці знахідки стали не лише предметом глибокого наукового вивчення, але й джерелом натхнення для митців, письменників, режисерів, стимулом для розвитку різноманітних

культурних ініціатив, спрямованих на популяризацію трипільської спадщини, її інтеграцію в сучасний культурний простір [1, с. 56].

Створення музеїв, присвячених трипільській культурі, експозиції, присвячені трипільській культурі, в обласних краєзнавчих музеях), організація тематичних виставок, фестивалів (наприклад, щорічний фестиваль «Трипільське коло»), наукових конференцій, видання наукової та науково-популярної літератури сприяють не лише поширенню знань про цю давню цивілізацію серед широких верств населення, але й формуванню у мешканців регіону почуття причетності до унікальної історичної спадщини, гордості за досягнення предків, що жили на цій землі тисячоліття тому, усвідомлення глибинних коренів власної ідентичності. Трипільська культура, завдяки зусиллям науковців, музейників, діячів культури, поступово перетворюється на важливий елемент регіональної ідентичності, символічний маркер давньої історії та високого рівня культурного розвитку, що був притаманний цій території ще в енеолітичну добу, задовго до появи перших державних утворень [11, с. 5].

Ранньослов'янські поселення (V-IX ст. н.е.), виявлені на території Західної України, зокрема в Галичині, на Волині та Буковині, відіграють не менш важливу роль у формуванні регіональної ідентичності, виконуючи функцію сполучної ланки між сучасним населенням та його безпосередніми предками - слов'янськими племенами, що заселяли ці землі в середині I тисячоліття н.е. Археологічні дослідження цих поселень (наприклад, розкопки поблизу сіл Ріпнів, Черепин, Комарів на Львівщині, Зимне на Волині, Ревне на Чернівецьщині), що належать до різних археологічних культур (празької, корчацької, райковецької), дозволяють простежити процес переходу від кочового та напівкочового до осілого способу життя, становлення землеробства як основи господарства, розвиток ремесел (залізоробного, гончарного, ювелірного), формування соціальної структури та духовної культури, що лягли в основу формування українського етносу.

Характерною рисою ранньослов'янських поселень Західної України є напівземлянкові житла з дерев'яними конструкціями, що вказує на адаптацію до місцевих кліматичних умов, будівельні традиції, що зберігалися протягом століть, а також на певний рівень розвитку теслярського ремесла. Знахідки різноманітних знарядь праці (залізних серпів, мотик, сокир, наральників), предметів побуту (керамічного посуду, прясел, прикрас, виробів з кістки та рогу), зброї (наконечників стріл, списів, бойових сокир) дозволяють реконструювати господарський уклад, рівень розвитку ремесел, торгівельні зв'язки (про які свідчать знахідки імпортованих речей, зокрема візантійських монет, скляних намистин) та військову справу ранніх слов'ян, що проживали на території Західної України [14, с. 45].

Дослідження поховальних пам'яток, зокрема ґрунтових могильників з трупоспаленнями (наприклад, могильники біля сіл Бовшів, Діброва, Ріпнів), дає цінну інформацію про поховальні обряди, вірування, пов'язані з культом предків, та соціальну диференціацію ранньослов'янського суспільства. Знахідки поховального інвентарю (залишків кераміки, прикрас, рідше - знарядь праці та зброї), а також особливості поховального обряду (положення тіла, орієнтування, наявність супровідних речей) свідчать про віру в потойбічне життя, складні уявлення про перехід душі в інший світ, а також про майнову та соціальну нерівність, що почала формуватися в середовищі ранніх слов'ян.

Археологічні дані про ранньослов'янські поселення Західної України є не лише джерелом наукової інформації, важливої для розуміння процесів етногенезу слов'ян, формування їхньої матеріальної та духовної культури, але й вагомим чинником формування історичної пам'яті та регіональної ідентичності. Вони демонструють тяглість історичного процесу, зв'язок сучасного населення регіону з його слов'янськими предками, спадкоємність умов, культурі, традиціях, господарському укладі. Ці знахідки сприяють усвідомленню власної ідентичності як частини слов'янського світу,

формуванню почуття приналежності до спільної історії та культурної спадщини, що має глибоке коріння [9, с. 56].

Середньовічні міста Західної України, такі як Львів, Кам'янець-Подільський, Галич, Луцьк, Острог, Терехів, становлять окремий, надзвичайно важливий пласт культурної спадщини, що має визначальне значення для формування регіональної ідентичності, її проєкції в сучасність. Археологічні дослідження цих міст, їхніх фортифікаційних споруд (замків, міських мурів, башт, брам), житлових кварталів, культових будівель (церков, монастирів), ремісничих майстерень, ринкових площ дозволяють реконструювати не лише архітектурний вигляд та планувальну структуру, але й соціально-економічне життя, побут містян, культурні та торговельні зв'язки, політичну роль цих міських центрів у різні історичні періоди.

Система укріплень, замки, міські мури, башти, брами, виявлені в результаті розкопок, свідчать про високий рівень розвитку військової справи, інженерної думки, фортифікаційного мистецтва, а також про роль цих міст як важливих оборонних пунктів на перехресті торговельних шляхів, політичних інтересів та військових конфліктів. Знахідки, пов'язані з ремісничим виробництвом (залишки майстерень, інструменти, сировина, готова продукція), торгівлею (монети, товарні пломби, ваги, гирі, імпортовані вироби з різних країн Європи та Сходу), повсякденним життям (керамічний посуд, предмети побуту, одяг, прикраси), свідчать про розвинену міську культуру, інтенсивні економічні зв'язки з іншими регіонами, включеність у загальноєвропейські процеси економічного, політичного та культурного розвитку [15, с. 24].

Археологічні дослідження середньовічних міст Західної України, окрім суто наукового, мають важливе політико-ідеологічне та культурно-символічне значення. Вони підкреслюють історичну тяглість міської традиції, європейський вектор розвитку регіону, його інтегрованість у політичні, економічні, культурні та релігійні процеси, що відбувалися в Центральній та Східній Європі протягом кількох століть. Ці дані є вагомим

аргументом у дискусіях про історичну приналежність Західної України, її місце в європейській цивілізації, спростовують стереотипи про периферійність чи відсталість регіону.

Більше того, археологічні знахідки, пов'язані з середньовічними містами, стають основою для розвитку культурного туризму, створення музеїв, історичних реконструкцій, фестивалів, що сприяє не лише популяризації історії регіону, але й економічному розвитку, формуванню позитивного іміджу Західної України як регіону з багатою історією та унікальною культурною спадщиною [13, с. 231].

Таким чином, археологічні знахідки на території Західної України, що охоплюють різні історичні періоди – від енеоліту до пізнього середньовіччя, є не просто артефактами минулого, застиглими свідченнями давно минулих епох, але й потужним, дієвим інструментом формування регіональної ідентичності, її трансляції в сучасний соціокультурний простір. Вони матеріалізують історичну пам'ять, слугують маркерами культурної своєрідності, сприяють усвідомленню тяглості історичного процесу, спадкоємності поколінь, формуванню почуття приналежності до унікальної культурної спільноти з багатою історією, самобутніми традиціями та глибоким корінням. Дослідження трипільської культури, ранньослов'янських поселень та середньовічних міст дозволяють не лише реконструювати минуле у всій його повноті та багатогранності, але й формувати сучасну ідентичність мешканців регіону, зміцнювати почуття гордості за свою історію, усвідомлення власної культурної значущості та гідності.

2.2. Збереження культурної спадщини як складова частина формування регіональної ідентичності

Археологічні знахідки відіграють фундаментальну, поліфункціональну роль не лише у формуванні регіональної ідентичності, як було детально проаналізовано у попередньому розділі, але й у комплексній справі збереження культурної спадщини, виступаючи її наріжним каменем. Вони є не просто німими свідками минулого, застиглими артефактами давно минулих епох, а й активними агентами, що стимулюють розвиток охоронних заходів, музеєфікацію, наукові дослідження, консерваційні та реставраційні роботи і, зрештою, сприяють формуванню відповідального ставлення до історико-культурного надбання як у локальних громад, так і на загальнодержавному та міжнародному рівнях.

Взаємозв'язок між археологічними відкриттями та збереженням культурної спадщини є діалектичним, двостороннім та взаємопідсилюючим, утворюючи синергетичний ефект. З одного боку, саме завдяки систематичним та планомірним археологічним дослідженням, що включають розвідки, розкопки, лабораторний аналіз та інтерпретацію отриманих даних, виявляються, документуються та вводяться до наукового обігу нові, раніше невідомі пам'ятки, що суттєво розширює та поглиблює наше розуміння минулого, збагачує джерельну базу історичної науки. З іншого боку, сам факт виявлення цінних артефактів, що мають історичну, культурну, наукову та/або естетичну цінність, стає потужним аргументом на користь вжиття невідкладних заходів щодо їхнього збереження, консервації, музеєфікації та подальшого всебічного вивчення, включаючи міждисциплінарні дослідження [17, с. 123].

На території Західної України, з її насиченою подіями історією, переплетінням різних культурних традицій та високою концентрацією археологічних пам'яток різного хронологічного діапазону, цей взаємозв'язок проявляється особливо яскраво та рельєфно. Кожне значуще археологічне відкриття, будь то поселення трипільської культури, ранньослов'янське

городище, середньовічний замок, некрополь чи культова споруда, неминуче порушує питання про його подальшу долю, актуалізує проблему збереження та охорони, стимулює розробку та впровадження комплексу заходів, спрямованих на його захист від руйнування, розкрадання чи забуття.

Розглянемо детальніше основні аспекти цього взаємозв'язку:

1. **Ідентифікація, інвентаризація та облік:** Першим, базовим кроком на шляху до збереження будь-якої пам'ятки є її ідентифікація, інвентаризація та облік. Саме археологічні розвідки, шурфування та масштабні розкопки дозволяють виявити об'єкти, що мають потенційну історико-культурну цінність, визначити їхні просторові межі, культурну приналежність, орієнтовний вік, ступінь збереженості та унікальності. Ця інформація, отримана в результаті кропіткої роботи археологів, є основою для внесення пам'ятки до Державного реєстру нерухомих пам'яток України, що забезпечує їй правовий захист, юридичний статус та окреслює межі відповідальності держави за її збереження [20, с. 78].

2. **Наукове дослідження як основа збереження:** Систематичне та комплексне наукове дослідження, що включає не лише археологічні розкопки, а й детальну фіксацію (фотографування, креслення, 3D-сканування), лабораторний аналіз знахідок (радіовуглецеве датування, трасологічний аналіз, палеозоологічні та палеоботанічні дослідження), є невід'ємною, органічною частиною процесу збереження культурної спадщини. Воно дозволяє отримати максимально повну та об'єктивну інформацію про пам'ятку, її історію, конструктивні особливості, функціональне призначення, еволюцію протягом різних хронологічних періодів, а також про життя, побут, господарство, вірування та світогляд людей, які її створили та використовували. Результати цих досліджень стають підґрунтям для розробки науково обґрунтованих, виважених та апробованих методів консервації, реставрації, музеєфікації та подальшої інтерпретації пам'ятки.

3. Консервація та реставрація - запорука довготривалого збереження: Знайдені артефакти та конструктивні елементи пам'яток (залишки жител, оборонних мурів, фортифікаційних споруд, культових будівель, виробничих комплексів) часто перебувають у нестабільному стані та потребують невідкладної консервації та реставрації для запобігання їхньому подальшому руйнуванню під впливом природних факторів (вивітрювання, ерозія, коливання температур, дія ґрунтових вод) чи антропогенного впливу (несанкціоновані розкопки, будівництво, сільськогосподарська діяльність). Археологічні знахідки, вивчення їхнього матеріалу, умов залягання, стану збереженості дають цінний матеріал для розробки, тестування та впровадження нових, більш ефективних методик консервації та реставрації, що враховують специфіку конкретних матеріалів (кераміки, металу, дерева, кістки, тканини) та умови їхнього тривалого перебування в ґрунті [18, с.44].

4. Музеєфікація як інструмент збереження та популяризації: Одним із найефективніших, перевірених світовою практикою способів збереження, експонування та популяризації археологічної спадщини є музеєфікація, що може здійснюватися у різних формах, залежно від типу пам'ятки, її стану, наукової та культурної цінності, а також наявних ресурсів:

- **Створення музеїв-заповідників (музеїв просто неба) на місці розкопок:** Такий підхід, що передбачає консервацію та експонування археологічних об'єктів *in situ*, дозволяє максимально повно зберегти автентичний контекст знахідок, продемонструвати відвідувачам масштаби, планувальну структуру та просторову організацію поселень, некрополів чи інших комплексів, занурити їх в атмосферу минулого. Яскравими прикладами є Державний історико-культурний заповідник "Трипільська культура" в селі Легедзине Черкаської області, де відвідувачі можуть побачити реконструйовані житла трипільців, ознайомитися з їхнім побутом, господарством та віруваннями, а також Національний історико-археологічний заповідник "Кам'яна Могила" в Запорізькій області (хоча

географічно він і не належить до Західної України, але є показовим прикладом музеєфікації *in situ* унікальної пам'ятки з наскельними розписами). Подібні музеї-заповідники могли б бути створені на місці досліджених трипільських поселень-гігантів у Західній Україні, з частковою реконструкцією жител та оборонних споруд [14, с. 176].

○ **Експонування артефактів у музейних колекціях:** Обласні краєзнавчі музеї (Львівський, Тернопільський, Івано-Франківський, Волинський, Рівненський, Чернівецький, Закарпатський), а також спеціалізовані археологічні музеї (наприклад, Археологічний музей Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України у Львові, музей Волинської ікони у Луцьку) відіграють надзвичайно важливу роль у збереженні, вивченні та презентації широкому загалу найцінніших археологічних знахідок, виявлених на території Західної України. Музейні експозиції, побудовані за хронологічним чи тематичним принципом, дозволяють відвідувачам ознайомитися з матеріальною культурою різних епох, простежити розвиток ремесел, мистецтва, технологій, дізнатися про результати найновіших наукових досліджень, відчувати нерозривний зв'язок із попередніми поколіннями, що жили на цій землі.

Створення віртуальних музеїв, панорам та 3D-реконструкцій:

Сучасні цифрові технології, такі як 3D-сканування, фотограмметрія, віртуальна та доповнена реальність, відкривають принципово нові можливості для збереження та популяризації археологічної спадщини. Вони дозволяють створювати високоточні цифрові копії артефактів та цілих археологічних комплексів, віртуальні тури археологічними пам'ятками, інтерактивні 3D-моделі та реконструкції поселень, будівель, предметів побуту, що робить їх доступними для широкої аудиторії, незалежно від географічного розташування та фізичного стану об'єкта. Такі цифрові ресурси можуть використовуватися як в освітніх цілях, так і для залучення туристів, сприяючи розвитку культурного туризму [2, с. 77]. Освітня, просвітницька та виховна

діяльність: Збереження культурної спадщини, формування дбайливого та відповідального ставлення до неї неможливе без цілеспрямованої та системної роботи з широкими верствами населення, насамперед із молоддю. Археологічні знахідки, завдяки своїй наочності та емоційній виразності, стають основою для розробки різноманітних освітніх програм, екскурсійних маршрутів, лекцій, майстер-класів, інтерактивних занять для школярів та студентів, що спрямовані на популяризацію знань про минуле рідного краю, виховання поваги до історико-культурної спадщини, залучення громадськості до її охорони та збереження. Важливу роль у цій роботі відіграють шкільні музеї, гуртки юних археологів, волонтерські проекти, спрямовані на впорядкування та охорону пам'яток.

Збереження археологічної спадщини, її активне включення в сучасний культурний простір безпосередньо пов'язане з формуванням та зміцненням регіональної ідентичності. Коли місцеві мешканці бачать, що їхній регіон має багату та унікальну історію, представлену вражаючими пам'ятками та артефактами, що є об'єктом наукового інтересу та гордості, це сприяє зростанню почуття колективної ідентичності, гордості за свою малу батьківщину, зміцнює емоційний та духовний зв'язок із нею, стимулює інтерес до вивчення локальної історії та культури. Музеї, історичні реконструкції, фестивалі, присвячені археологічним відкриттям та історичним подіям минулого, стають осередками культурного життя, точками тяжіння для туристів, сприяють розвитку місцевої економіки, формуванню позитивного іміджу регіону, його впізнаваності та привабливості як в Україні, так і за її межами.

Незважаючи на значні досягнення у справі збереження та популяризації археологічної спадщини Західної України, залишається низка невирішених проблем, що потребують комплексного підходу та узгоджених зусиль з боку держави, науковців, музейних працівників та громадськості:

- Недостатнє та нестабільне фінансування: Археологічні дослідження, консервація та реставрація пам'яток, створення та утримання музеїв, розробка освітніх програм потребують значних і, головне, стабільних фінансових ресурсів, яких, на жаль, часто не вистачає. Це призводить до згортання багатьох перспективних проєктів, втрати унікальних артефактів та руйнування пам'яток.

- Незаконні розкопки та торгівля артефактами: Проблема «чорної археології», незважаючи на вжиті заходи, залишається надзвичайно гострою та актуальною для України. Незаконні, грабіжницькі розкопки, що проводяться заради наживи, призводять до безповоротної втрати цінних артефактів, вилучення їх з наукового та культурного контексту, руйнування культурного шару та знищення цілісних археологічних комплексів, що унеможлиблює їх подальше наукове вивчення та інтерпретацію.

- Загроза руйнування пам'яток внаслідок господарської діяльності та природних факторів: Багато археологічних об'єктів, особливо ті, що розташовані в сільській місцевості, на орних землях, зазнають постійного руйнування внаслідок інтенсивної сільськогосподарської діяльності (глибокої оранки, меліорації), промислового та житлового будівництва, прокладання комунікацій, а також ерозії ґрунтів, зсувів, підтоплень та інших природних процесів.

- Недостатня координація між органами влади, науковими установами та громадськістю: Ефективне збереження культурної спадщини потребує чіткої координації зусиль та взаємодії між різними державними органами (Міністерством культури та інформаційної політики, місцевими органами влади), науковими установами (Інститутом археології НАН України, університетами), музеями, громадськими організаціями та активістами. Наразі така координація не завжди є достатньою.

Подолання цих викликів потребує комплексного, системного підходу, що включає вдосконалення та гармонізацію законодавства у сфері охорони культурної спадщини, посилення контролю за дотриманням

пам'яткоохоронного законодавства, суттєве збільшення державного фінансування археологічних досліджень, консерваційно-реставраційних робіт та музейної справи, розробку дієвих механізмів боротьби з "чорною археологією", а також активну просвітницьку роботу серед населення, спрямовану на підвищення рівня обізнаності про цінність археологічної спадщини та формування відповідального ставлення до неї.

Підсумовуючи, слід відзначити, що археологічні знахідки є не лише цінним, незамінним джерелом інформації про минуле, ключем до розуміння історичних процесів, але й потужним, дієвим інструментом збереження культурної спадщини, її актуалізації в сучасному соціокультурному просторі та формування регіональної ідентичності. Вони сприяють розвитку наукових досліджень, стимулюють створення нових музейних експозицій та культурно-освітніх проектів, активізують культурне життя в регіоні, сприяють формуванню відповідального ставлення до історико-культурного надбання, вихованню патріотизму та зміцненню національної ідентичності. Збереження та популяризація археологічної спадщини Західної України, її інтеграція в сучасний культурний ландшафт є важливим і відповідальним завданням, що має як наукове, так і загальнокультурне значення, сприяє зміцненню національної ідентичності, формуванню позитивного іміджу України на міжнародній арені, розвитку культурного туризму та духовному збагаченню суспільства.

Проведений аналіз дозволяє стверджувати, що археологічні знахідки виступають потужним каталізатором формування регіональної ідентичності, адже вони матеріалізують історичну пам'ять, надаючи їй відчутної форми та наповнюючи її конкретним змістом. Завдяки археології абстрактні уявлення про минуле перетворюються на осяжний, емоційно забарвлений наратив, що зв'язує сучасних мешканців регіону з їхніми предками та історією їхньої землі, формуючи почуття причетності та вкоріненості. Для Західної України, з її багатогранною історією, культурним розмаїттям та перетином різних цивілізаційних впливів, археологічні дослідження мають особливе значення.

Вони дозволяють реконструювати складні процеси етногенезу, взаємодії різних культур, формування унікального регіонального ландшафту, що позначений як автохтонними традиціями, так і зовнішніми впливами. Відкриття, пов'язані з трипільською культурою, ранньослов'янськими поселеннями та середньовічними містами, не лише збагачують наукові знання, але й стають важливими маркерами ідентичності, символами, навколо яких консолідується регіональна спільнота, формується відчуття колективної пам'яті та культурної самобутності.

Більше того, археологічні знахідки відіграють ключову роль у збереженні культурної спадщини, будучи тим фундаментом, на якому базується вся система охорони пам'яток. Вони є не просто пасивними об'єктами, а й активними рушіями процесу збереження. Виявлення, фіксація, наукове дослідження та музеєфікація археологічних об'єктів є невід'ємними складовими процесу збереження, що забезпечує передачу історико-культурного надбання наступним поколінням, його актуалізацію в сучасному культурному просторі. З іншого боку, збереження культурної спадщини та формування регіональної ідентичності є взаємопов'язаними та взаємозумовленими процесами. Усвідомлення цінності археологічної спадщини, її унікальності та значущості сприяє формуванню почуття приналежності до регіону, його історії та культури, стимулює інтерес до вивчення минулого. Водночас, сильна регіональна ідентичність, почуття гордості за свою історію та культурне надбання є потужним стимулом для збереження пам'яток, адже люди більш схильні захищати те, що вважають частиною своєї ідентичності, своїм культурним кодом.

Музеєфікація археологічних пам'яток, своєю чергою, є ефективним інструментом як збереження, так і популяризації культурної спадщини. Створення музеїв-заповідників, експонування артефактів у музейних колекціях, використання сучасних цифрових технологій для візуалізації минулого, створення віртуальних реконструкцій роблять археологічну спадщину доступною для широкого загалу, сприяють її осмисленню та

інтеграції в сучасний культурний простір, формуванню історичної свідомості. Водночас, збереження археологічної спадщини Західної України стикається з низкою викликів, серед яких недостатнє фінансування, що ускладнює проведення масштабних досліджень та реставраційних робіт, загроза руйнування пам'яток внаслідок природних факторів та господарської діяльності, а також проблема незаконних розкопок, що завдають непоправної шкоди культурній спадщині. Подолання цих викликів потребує комплексного підходу, що включає вдосконалення законодавства, посилення контролю за його дотриманням, збільшення фінансування археологічної галузі та активізацію просвітницької роботи серед населення, підвищення рівня його обізнаності про цінність та вразливість археологічних пам'яток.

Важливо усвідомлювати, що археологічні знахідки є не лише об'єктами наукового дослідження, а й важливим ресурсом для розвитку культурного туризму. Вони формують унікальний імідж регіону, його туристичну привабливість, роблять його цікавим для туристів, зацікавлених історією та культурою. Розвиток туристичної інфраструктури, орієнтованої на археологічну спадщину, сприяє економічному розвитку регіону, створенню нових робочих місць, залученню інвестицій та підвищенню рівня життя місцевого населення. Отже, археологічні знахідки відіграють багатогранну роль у житті Західної України. Вони є ключем до розуміння минулого, інструментом збереження культурної спадщини, основою для формування регіональної ідентичності та важливим ресурсом для сталого розвитку. Їхнє подальше вивчення, охорона та популяризація є стратегічно важливим завданням, що має як наукове, так і загальнокультурне значення, сприяючи формуванню національної свідомості та культурного розмаїття.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження археологічних відкриттів на території Західної України, здійснених наприкінці XX – на початку XXI століття, дозволяє зробити наступні узагальнюючі висновки. Західна Україна є регіоном з унікальною історико-культурною спадщиною, що формувалася протягом тисячоліть. Археологічні дослідження, особливо активізовані в останні десятиліття, відкривають нові сторінки минулого, розкриваючи багатство та різноманіття культур, що існували на цій території. Пам'ятки трипільської культури, ранньослов'янських поселень та середньовічних міст є не лише цінними джерелами для наукового пізнання, але й важливими складовими ідентичності регіону, його культурного коду. Археологічні відкриття кінця XX – початку XXI століття суттєво збагатили знання про минуле Західної України. Застосування новітніх технологій, таких як аерофотозйомка, георадарне сканування, 3D-моделювання, міждисциплінарний підхід та співпраця з іноземними колегами дозволили отримати унікальні дані про планування поселень, житлове будівництво, господарство, ремесла, духовну культуру та соціальну організацію давнього населення. Виявлення та дослідження трипільських поселень-гігантів, нових ранньослов'янських пам'яток та комплексні розкопки середньовічних міст стали значним кроком уперед у вивченні історії та культури регіону, дозволили по-новому поглянути на багато аспектів життя тогочасного населення.

Археологічні знахідки відіграють ключову роль у формуванні регіональної ідентичності. Вони є матеріальним втіленням історичної пам'яті, візуальним свідченням глибокого коріння та культурної самобутності Західної України. Артефакти, виявлені під час розкопок, стають символами, навколо яких консолідується регіональна спільнота, формується почуття гордості за своє минуле, за досягнення предків, та причетності до унікальної культурної спадщини. Ці знахідки засвідчують тривалу та різноманітну історію заселення регіону, демонструють високий рівень розвитку

матеріальної й духовної культури, соціальних структур та господарства. Саме завдяки археології абстрактні уявлення про минуле перетворюються на конкретний, емоційно насичений наратив, що поєднує різні покоління мешканців регіону.

Збереження культурної спадщини нерозривно пов'язане з археологічними дослідженнями. Саме завдяки роботі археологів виявляються, документуються та вводяться до наукового обігу нові пам'ятки, що потребують охорони та збереження. Археологічні знахідки стають основою для музеєфікації, реставрації та популяризації історико-культурного надбання регіону. Вони є тим фундаментом, на якому базується вся система охорони культурної спадщини, адже без виявлення та наукового вивчення об'єктів неможливо говорити про їхню цінність та необхідність збереження.

Музеєфікація археологічних пам'яток є дієвим інструментом збереження та популяризації культурної спадщини. Створення музеїв-заповідників, експонування знахідок у музейних колекціях, використання цифрових технологій для віртуальних реконструкцій сприяють залученню широкого загалу до вивчення минулого, формуванню відповідального ставлення до історико-культурної спадщини, її розуміння та цінування. Музеї стають осередками культурного життя, просторами діалогу між минулим та сьогоденням.

Збереження археологічної спадщини Західної України стикається з низкою викликів, таких як недостатнє фінансування, що ускладнює проведення масштабних польових робіт та консервацію пам'яток, загроза руйнування пам'яток внаслідок природних процесів, господарської діяльності та, особливо, незаконних розкопок. Їх подолання потребує комплексних заходів на державному та регіональному рівнях, включаючи вдосконалення законодавства, посилення контролю за його дотриманням, збільшення фінансування археологічної галузі, активну просвітницьку роботу серед населення та залучення громадськості до справи охорони пам'яток.

Археологічні відкриття є важливим ресурсом для розвитку культурного туризму в регіоні. Вони формують унікальний туристичний імідж Західної України, приваблюючи як українських, так і іноземних туристів, зацікавлених історією та культурою. Розвиток туристичної інфраструктури, орієнтованої на археологічну спадщину, сприяє економічному зростанню регіону, створенню нових робочих місць та підвищенню добробуту місцевих громад, а також слугує популяризації історико-культурної спадщини.

Підсумовуючи, варто наголосити, що археологічні дослідження Західної України, проведені наприкінці XX – на початку XXI століття, мали визначальний вплив на розширення знань про минуле регіону, збереження його унікальної культурної спадщини та формування регіональної ідентичності. Подальше вивчення, охорона та популяризація археологічних пам'яток є важливим завданням, що має не лише наукове, але й загальнокультурне та суспільне значення. Це сприятиме зміцненню національної ідентичності, розвитку культурного туризму та формуванню позитивного іміджу України на міжнародній арені. Археологія Західної України, безсумнівно, має значний потенціал для нових відкриттів, які поглиблюють наше розуміння минулого та збагатять культурну спадщину не лише регіону, а й усієї України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Археологічні пам'ятки Прикарпаття і Волині кам'яного віку. Київ: Наукова думка, 1981. 196 с.
2. Археологія України: курс лекцій: навч. посіб. / Л. Л. Залізняк та ін.; за ред. Л. Л. Залізняка. Київ: Либідь, 2005. 504 с.
3. Баран В. Д. Давні слов'яни. Київ: Наукова думка, 1988. 168 с.
4. Баран В. Д. Давня історія України: у 3 т. / редкол.: П. П. Толочко (відп. ред.) та ін. Київ: Ін-т історії України НАН України, 1998. Т. 1: Давня історія України. 676 с.
5. Бурдо Н. Б. Трипільська культура. Спогади про золотий вік. Харків: Фоліо, 2007. 415 с.
6. Відейко М. Ю. Трипільська цивілізація. Таємниці забутої культури. – Київ: Наш час, 2004.
7. Відейко М. Ю. Архітектура трипільської культури VI–III тис. до н. е. Давні поселення України. 2005. С. 126.
8. Войтюк О. П. Фортеці над Горинню в XV–XVII ст. Краєзнавство та музейна справа в Україні: матеріали Всеукр. наук.-краєзнавчої конф., присвяченої 145-річчю заснування Житомирського обласного краєзнавчого музею. Житомир, 2010. С. 243–250.
9. Войтюк О. П. Дослідження пам'яток литовсько-польської доби в Рівненському р-ні. Археологічні відкриття в Україні 2013 р. 2014. С. 225–228.
10. Дзембас О. В. Розкопки Невицького замку. Археологічні відкриття в Україні 2011 р. 2012. С. 159–160.
11. Залізняк Л. Л. Давня історія України. Київ: Темпора, 2012. 542 с.
12. Збенович В. Г. Памятники раннего этапа Трипольской культуры на территории Украины. Киев: Наукова думка, 1989. 176 с.

13. Каша М. Є. З історії вивчення давніх оборонних укріплень Галичини та Волині у ХІХ–на початку ХХ ст. Військово-науковий вісник. 2014. Вип. 22. С. 231–238.
14. Козак Д. Н. Етнокультурна історія Волині (І ст. до н.е. – IV ст. н.е.). Київ: Наукова думка, 2008. 296 с.
15. Погорілець О. Г., Стопенчук С. М. Дослідження залишків укріплення періоду пізнього середньовіччя поблизу смт Меджибіж Летичівського р-ну Хмельницької обл. Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні. 2002. Вип. 11. С. 24–28.
16. Сулик Н. І. Трипільська культура: гончарство, як вид декоративно-прикладного мистецтва, започаткований трипільцями. Історія України. 2000. № 35. С. 6–7.
17. Терський С. В. Археологія доби Галицько-Волинської держави. Київ: Видавничий дім "Києво-Могилянська академія", 2010. 222 с.
18. Терський С. В. Дерев'яні шляхетські замки Волині. *Od Zborowa do NATO (1649–2009). Studia z dziejow stosunkow polsko-ukrainskich od XVII do XXI wieku. Monografia naukowa.* Toruń, 2009. Т. 1. S. 44–51.
19. Відейко М. Ю. Трипільці. Житло. Суспільство. Світогляд. – Київ: Наш час, 2013.
20. Шніцар І. Вікентій Хвойка та його місце в європейській археології. Київ: КНТ, 2016. 274 с.
21. Якубовський В. І. Скарби Волині. Луцьк: Надстир'я, 2004. 176 с.